

УДК 811.161.2'374

ЛЕКСИКА БДЖІЛЬНИЦТВА В ЛІНГВОДИДАКТИЧНОМУ АСПЕКТІ (НА МАТЕРІАЛІ НОМЕНА «ВУЛИК»)

Галина Тимошик

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра українського прикладного мовознавства,
вул. Університетська, 1, ауд. 233, 79602 Львів, Україна
тел.: (032) 239 43 55
ел.пошта: Halyna.Tymoschyk@gmail.com*

Систематизація та вивчення лексики сучасної української мови належить до сфери перманентно важливих завдань лінгводидактики. Мелісоніми презентують окремий фрагмент мовної дійсності, яка виявляє особливі моделі світосприйняття та світорозуміння українців.

Ключові слова: лексика бджільництва, професійна лексика, професіоналізм, мелісонім.

Процес пізнання лексичного багатства мови передбачає активацію численних макро- та мікротематичних сегментів, котрі репрезентують особливість світовідчуття певної етнокультурної спільноти. Запропонована розвідка продовжує цикл статей присвячених цілісному та всебічному процесові вивчення професійної лексики бджільництва. Попри вузьку сферу професійного уживання мелісологічна лексика є важливою частиною українського мовно-культурного виміру, активно уживається носіями мови, тому й має бути залучена до навчального процесу. Ключові елементи цього блоку лексики об'єднують довкола себе розлогий ареал мовного матеріалу, який фрагментарно присутній у мовленнєвих візіях носіїв мови. До переліку таких номенів належить лексема «вўлик», яка використовується здебільшого у прямому значенні та позначає «сучасне житло бджолоїної сім'ї, виготовлене людиною, де створюються умови для її утримання, накопичення і збереження запасів корму» [5 : 48]. Крім того, що «вулик є житлом бджолоїної сім'ї», він є «основним об'єктом роботи пасічника» [3 : 77].

Означена лексема широко вживана у слов'янських мовах: «вўлик [...] р. болг. ўлей, бр. вўлей, др. ули, п. ul, ч. úl, слц. ul', вл. wul, нл. hul, полаб. vaul, м. улиште, схв. ўлиште, слн. ўlj; - псл. *ulьjъ; - споріднене з лит. aulīs «вулик», aūlas «халява», лтс. aūlis «вулик з кори ялини або з трухлявої колоди для ловіння бджіл»; айле «халява», aulis «велика гомілкорова кістка», гр. αὐλός «дудка», лат. alvus «живіт; вулик»; іє. *aul-...» [4 : 660]. У системі народної української мови лексема «вўлик» існує у низці фонетичних варіантів: «вўлик [ву^вулик ЛЧерк, вулень, вулей Веб, Л, вулій, вулік, вуль Л, улей Л, улень Л, улій Ж, улик Ж, улік Ж, уль Л], [ули] «пасіка» Л, [вулле] «тс.» Л...» [4 : 660]; вўлень [2 : 212]; вўлій [9 : 33]. Лексема «вўлик» утворює розлогий синонімічний ряд: «вўлик (спеціально виготовлене з дощок житло для бджіл), ўлик розм., вўлик [ўлій] діал.; дуплянка, колбда, колбда, пень діал. (таке житло видовбане з колоди). На хатки в мініатюрі били схожі ці рамкові вулики, в кожному з яких жила бджолоїна сім'я (О. Гончар); На самій прогаліні... стояло з десяток уликів (Б. Грінченко); Маруся буде соромитись і сховається у траві або за вулій – бо Маруся маленька (Марко Вовчок); Рідко в кого є дуплянки, так і то в лісі, залишки старого бортництва

(В. Земляк); *На теплому Олексі сусіда виставляє з льоху бджіл на сонце, ... вилізе тобі таке кволеньке з колоди, обігріється на сонці й літає, літає* (Ю. Янковський); *Є коло чого мати клопіт. Стодоли, повні збіжжя, пасіка на сто пнів* (Н. Рибак)» [8 : 317]. У «Словнику української мови» аналізована лексема зафіксована в прямому значенні й позначає водночас і житло: «**вулик** а, чол. Спеціально зроблена дерев'яна скринька або видовбана колода для тримання бджіл. *Полазила [бджола], підняла крильця і, крутячись, важко пролетіла до свого вулика* (Панас Мирний, I, 1954, 177); *На хатки в мініатюрі були схожі ці рамкові вулики, в кожному з яких жила бджолина сім'я* (Олесь Гончар, Людина, 1960, 294)», і «сім'ю бджіл, яка живе в такій скриньці або колоді» [10 : 785]. Вживається лексема «вулик» й образно та позначає велике скупчення людей: «Обернувся в вулик табір... Крики, — ржання, — метушня... Кожний бравсь за спис, за зброю (Олександр Олесь, Вибр., 1958, 351)» [Там само]; «Землетрусу в прокуратурі немає – «вулик» працює у штатному режимі» (3 Інтернету).

Зважаючи на важливість бджільництва в різні часи, номени, які його презентують, мають або нейтральне, або позитивне смислове навантаження, що виникає у процесі семантичного переосмислення. Це стосується й номена «вулик», який широко використовується у системі порівнянь, де у процесі зіставлення активується сема «гучність, сила звучання»: гудуть як бджоли у вулику; гудуть як у вулику [9 : 33]; Також у «Словнику стійких народних порівнянь» виявлено порівняння з іронічним контекстом: «Несмілий як медвідь коло вулія» [Там само]. У численних контекстах окрім зазначеної активується й квантитативна сема, де велике зібрання людей порівнюють «соціумом» комах: «Шепетівка стала схожою на вулик» (3 Інтернету); «В результаті повна зала гула, наче вулик» (3 Інтернету).

Доволі уживаними є порівняння, де означена лексема має низку означень, як-от: **бджолиний вулик**: «Літа мої красні – що той бджолиний вулик» (3 Інтернету); «Село розворушили як бджолиний вулик» (С. Талан); **прозорий вулик**: Парламент нагадує прозорий вулик, де йде консолідація бджіл і трутнів навколо матки (Д. Видрін); **справжній вулик**: «музей-садиба Карпенка-Карого перетворюється на справжній вулик» (3 Інтернету); **улюблений вулик**: «Місто Львів для Віктора Ющенка – наче улюблений вулик» (О. Дроздов); **приватний вулик**: «Я поміркував (йдеться про экс-президента України Віктор Ющенко, який через улюблене заняття (бджільництво) отримав чимало прізвиськ) та переписав дачу на бджіл. Тепер це приватний вулик» (3 Інтернету).

Найбільш розповсюдженими є означення, що стосуються звучання: **галасливий вулик**: «Наприкінці січня столичний Будинок кіно радше нагадував галасливий вулик» (3 Інтернету); «Школа, немов галасливий вулик, наповнилася дитячим голосом, завирувало життя» (Б. Радчук); «До слова, львівський свободівський офіс у ці дні перетворюється на галасливий вулик» (О. Тягнибок); «Протягом 3-х днів місто перетвориться на галасливий вулик» (3 Інтернету); «Першого дня [...] абітурієнти, як не дивно, не поспішали до вишу, [...] та й коридори головного корпусу не нагадували галасливий вулик (К. Гречин); «В Острозькій академії відзначили культурно-спортивне свято [...] В цей день академія перетворюється на галасливий вулик, де панують веселощі, активність та спортивне завзяття молоді» (3 Інтернету); **гамірливий вулик**: «Центральні вулиці Гребінки нагадували гамірливий вулик. Тут розгорнулися справжні народні гуляння» (3 Інтернету); «Казарма нагадувала гамірливий вулик» (О. Кадигриб); **гомінкий вулик**: «Центральна площа Мукачєвого нагадує гомінкий вулик» (3 Інтернету), емоційної сфери: **метушливий вулик**: «Справжній метушливий вулик створили ще одні друзі дерев'яного фестивалю –

пасічники Криворіжжя, зокрема представники міської спілки бджолярів «Травневий мед» (З Інтернету); **потривожений вулик**: «Весь майдан гудів, мов потривожений вулик» (А. Шиян) [10 : 785]; **розтривожений вулик**: «Маріуполь гуде, як розтривожений вулик» (Я. Матюшин); «Петроград нагадував розтривожений вулик» (З Інтернету); **розбурханий вулик**: «Тбілісі за кілька днів до парламентських виборів – це розбурханий вулик» (З Інтернету). Широко використовується означена лексема у сфері суспільної комунікації, де в структурі словосполучень чи описових зворотів ідентифікує злободенні аспекти суспільно-політичного та громадського життя: **політичний вулик – флот**: «Весною 1917 р. на Чорноморському флоті український рух розвивався стихійно. Чорноморський флот тих часів, особливо в м. Севастополі, являв собою політичний вулик» (А. Грива).

У процесі образного переосмислення номен вулик використовують для називання гурту, групи дітей: **неспокійний галасливий вулик; вулик маленьких бджілок – діти** : «Я – вчитель [...] Люблю пустотливу дівчурку, цей неспокійний галасливий вулик» (О. Бакаляр); «Цей галасливий «вулик маленьких бджілок» важко було вгамувати» (А. Шаповалова).

Лише поодинокі словосполучення з лексемою «вулик», що номінують окремі сегменти суспільно-політичного життя, набувають негативних смислів. У зібраних найменуваннях активується сема «неактивність, безініціативність»: **вулик з мертвими бджолами** – *означення політичної сили*: «Сьогодні «любі друзі» хочуть реанімувати вулик з мертвими бджолами – свою політичну силу» (В. Цибулько); **вулик бджіл без матки** – *означення політичної команди*: «Управлінська команда Президента нагадує мені вулик бджіл без матки: страшно гудуть, хаосно літають» (З Інтернету).

Маємо приклади перифрастичного переосмислення аналізованої лексеми, яка в структурі словосполучення в координатах поетичного (гумореска «Бджолині вибори») та публіцистичного дискурсу ідентифікує: • вищий законодавчий орган України: **Верховний Вулик** – *Верховна Рада*: «Із мандатом трутень діла / Зробить ні на дулю... / Обирайте, бджоли, бджілок / У Верховний Вулик!» (М. Пасічник) та • знаний навчальний заклад: **Острозький «вулик»** – *Національний університет «Острозька академія»* – «Як дбайливий Пасічник (ректор І. Пасічник) розбудовує Острозький «вулик» (З Інтернету).

У професійній лексиці бджільництва, яку вдалося виявити у низці спеціальної літератури [1; 3; 5], номен «вулик» є своєрідним семантико-смысловим вузлом, який об'єднує розлогу систему лексем, які диференціюємо за такими критеріями: • *функцією та особливостями використання*: вулик-ліжко (ліжко-вулик); вулик-лежанка; пастка-вулик; вулик-схованка; лікувальні вулики-будинки (будинки-вулики); спостережний вулик; лікувальний вулик; спальний вулик; оздоровлюючий / оздоровчий вулик; • *формою, особливістю архітектури та способом транспортування*: вулик-піраміда; церква-вулик; вулик Вітвицького (дзвоноподібний вулик); вулик на колесах; двокорпусний вулик; багатокорпусний вулик; павільйонний вулик; рамковий (сучасний) вулик; безрамковий вулик, лінійний вулик, нерозбірний вулик, напіврозбірний вулик; розбірний вулик; • *способом виготовлення та матеріалами*: вулик-колода (колода); вулик-дуплянка (дуплянка); плетениця; дощатий вулик; вулик з очерету; комбінований вулик; добаний вулик; саморобні дерев'яні вулики; промисловий вулик; • *способом розташування*: вулик-лежак (лежак; вулик системи лежак; український лежак; рамковий вулик-лежак); вулик-стояк; • *авторські вулики*: вулик Прокоповича (рамковий вулик Прокоповича); вулик Борисовського; вулик Ващенко; вулик Левицького; вулик Крісті (вулик Криста); вулик Вітвицького

(дзвоноподібний вулик); вулик Дардана; вулик Лангстрота; книжковий вулик Губера; вулик Рута (багатокорпусний вулик Рута); вулик Делона; вулик Цесельського (слов'янський вулик); • *місцем виникнення*: галицький, або слов'янський вулик; альпійський вулик, тощо. У публіцистичних текстах вдалося виявити складену лексему «диво-вулик» (багатофункційність) та словосполучення «еротичний вулик» (принадний вигляд), які ідентифікують особливе авторське прочитання.

Номен «вулик» спорадично вживається у системі приказок: *з цього вулика меду не буде*: «Були і прогресивні соціалісти, і «справедливі воли» та хто про них наразі пам'ятає? [...] З цього вулика меду не буде» (З Інтернету); *вулик меду не носить* [1 : 3]. Широко представлена аналізована лексема у закодованому мікротексті загадки: повен пень черешень – ніяк їх не з'їсти; на череві шарварок, а в череві ярмарок; сімсот солов'ят на одній подушці сидять; біля вуха завируха, а у вусі ярмарка; погрібець, а в тому погрібці повно карапузеньких овець (погрібець повен овець); поза лісом, лісом стоїть діжка з тістом; співак-співець знайшов хлівець, а в ньому п'ять тисяч овець; сім'я – душ триста і багата, а хата всього на два локті [7 : 305].

У системі прізвищевих найменувань сучасної української мови не знаходимо таких, що пов'язані з аналізованим номеном.

Серед розлогої системи ергонімів сучасної української мови певне місце займають найменування, що з'явилися у процесі онімізації лексеми «вулик». Диференційовано відібрані оніми за структурним критерієм на одно-, дво- та багатослівні найменування, що ідентифікують різноаспектну діяльність людей. Відібрані ергоніми залежно від специфіки аналізованого об'єкта розподіляємо в окремі групи: • *заклади громадського харчування*: ресторан (гриль-ресторан), кафе, бар «Вулик»; • *засоби масової комунікації*: газета «Вулик»; дитячий журнал «Вулик»; радіокафе «Вулик»; чат «Вулик»; • *сфера туризму*: туристично-оздоровчий табір «Вулик»; готель «Вулик»; морська приватна садиба «Вулик»; садиба «Миколин вулик»; • *сфера бізнесу та виробництва*: діловий центр «Вулик»; компанія «Вулик»; швейно-виробнича фабрика «Вулик»; • *навчально-методична сфера*: клуб творчого педагога «Вулик»; навчальна платформа «Вулик» від Могілянки (Національний університет «Кієво-Могілянська академія»); шкільний оздоровчий майданчик «Вулик»; • *дозвілля*: гра «Вулик» («Бджолинний вулик»); флеш гра «Вулик пастка»; • *об'єднання, товариства*: товариство «Волонтерський вулик»; клуб бібліотекарів «Сімейний вулик»; • *бізнес-проекти, заклади*: центр корекції мовлення «Дитячий вулик»; Бізнес-турнір «Вулик 2008», аптека «Аптечний вулик»; приватне підприємство «Громадський вулик»; ТзОВ «Чарівний вулик» кімната корисного дозвілля «Казковий Вулик»; дитячі дошкільні заклади – «Золотий вулик»; «Гомінкий вулик»; персональний сайт «Шкільний вулик»; компанія «Рекламний вулик»; крамниця бджолярського інструменту «Гарбузовий вулик»; Інтернет-магазин «Вулик меблів»; дизайнерська група Арт-Вулик; • *культурно-мистецьке життя*: Бізнес-турнір «Вулик 2008»; музичний портал – Вулик.in.ua, Вулик.ua (vulyk.ua); Літературно-мистецький театр «Вулик»; дитяча книжкова виставка «Вулик і К°»; «Книжковий вулик» / «Дитячий книжковий вулик» (проект Форуму видавців у Львові); • *найменування солодоців*: печиво «Вулик абрикосовий»; «Вулик вишневий»; торт «Вулик з бджолами»; «Бджолинний вулик»; «Золотий вулик». У окрему групу виділяємо оніми, які номінують різні об'єкти: «Вулик ідей» – 1) молодіжна громадська організація; 2) клуб розумних дітей (центр раннього розвитку); «Веселий Вулик» – 1) дитячий розважально-ігровий центр; 2) міський конкурс української естрадної та авторської пісні (м. Рівне); 3) цукерки.

Також виявлено й аббревіатурні варіанти найменувань, які фонетично тотожні аналізованому номену та мають оригінальне розшифрування: ВУЛИК (Вуличний Університет ЛИцарів Культури) – освітній проект Асамблеї діячів культури Запоріжжя; ВУЛик (Віртуальний університетський лицей Київського університету імені Бориса Грінченка).

Отже, професійна лексика бджільництва є важливим компонентом лексичної системи сучасної української мови. Вона утворює складну систему, яка потребує ґрунтовного й усебічного вивчення, а згодом й лексикографічного опрацювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Боднарчук Л. І. Вулики. Історія створення та різні системи / Л. І. Боднарчук, Т. Д. Соломаха. – Київ : Фітосоціоцентр, 1998. – 140 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і головн. ред. В. Т. Бусел]. – Київ : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
3. Довідник пасічника / [уклад. : В. П. Поліщук, В. А. Гайдар, М. І. Чергик та ін. ; за ред. В. П. Поліщука]. – Київ : Урожай, 1983. – 280 с.
4. Етимологічний словник української мови: в 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; [редкол. О. С. Мельничук (головн. ред.) та ін.] – Київ : Наук. думка, 1982. – Т. 1 : А – Г / [укл. : Р. В. Болдирев та ін.] – 1982. – 631 с.
5. Поліщук В. П. Бджільництво : Підручник / В. П. Поліщук. – Київ : Вища школа, 2001 – 287 с.
6. Практичний словник синонімів української мови / [уклад. : С. Караванський] – 2-е вид., доповн. і доопр. – К. : Українська книга, 2004. – 446 с.
7. Скуратівський В. Т. «Я Вас, бджоли, благословляю...» / Василь Скуратівський. – Київ : Техніка, 2005. – 320 с. – (Народні джерела).
8. Словник синонімів української мови: У 2 т. / [уклад. А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін.]. – Київ : Наук. думка, 2006. – Т. 1. – 1026 с.
9. Словник стійких народних порівнянь / [уклад.: О. Юрченко, А. Івченко]. – Харків : Основа, 1993. – 176 с.
10. Словник української мови : в 11 томах. — Т. 1 (А – В). / [І. Білодід та ін.]. – К. : Наукова думка, 1971. – 799 с.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2015

доопрацьована 24.02.2015

прийнята до друку 23.03.2015

LEXICON OF BEEKEEPING IN THE LINGUODIDACTIC ASPECTS (ON THE MATERIALS OF THE WORDS “BEEHIVE»)

Halyna Tymoshyk

*Ivan Franko National University of Lviv,
The Applied Linguistic department,
1/233, Universitets'ka Str., 79602, Lviv, Ukraine,
phone: (032) 239 43 55
e-mail: Halyna.Tymoshyk@gmail.com*

Systematization and study of present-day Ukrainian vocabulary belongs to the sphere of permanently important linguodidactic assignments. The process of learning the lexical richness of a language envisages an activation of numerous macro- and microthematic segments elucidating the specificity of the attitude of a specific ethnocultural community.

Apicultural terms (*melissonyms*) present a separate piece of the linguistic reality revealing specific models of the Ukrainians' attitude and outlook. In spite of a narrow area of professional usage the apicultural vocabulary is an important part of the Ukrainian linguistic and cultural dimension, being in active use by native speakers, and for this very reason is to be engaged in the teaching process. The key elements of this lexical block bring together a large enough range of a linguistic material fragmentarily present in speech visions of native speakers.

The proposed exploration continues a series of articles devoted to the integral and comprehensive process of studying the professional apiculture vocabulary. It presents a development of a number of same-titled articles published in the collected papers under the title "Theory and Practice of Teaching Ukrainian as a Foreign Language» (in Ukrainian) where the nomenae "honey» and "drone» have been previously examined. Selected for examination is the conceptual nomen "beehive» occurring in numerous evaluative word combinations, sporadically used in paremias. In the onymization process the *beehive* nomen has become a formative base for numerous propriathemes.

The comprehensive study of apicultural terms provides for an engagement of extensive lexicographic and linguocultural material, research into word-forming potential of nomenae and their distributive characteristics.

Key words: apiculture vocabulary, professional vocabulary, professionalism, apicultural term (*melissonym*).